Pârvu Boerescu

COMPLETĂRI ŞI COMENTARII PE MARGINEA *DICŢIONARULUI ETIMOLOGIC AL LIMBII ROMÂNE* (DELR), vol. II, partea 1

Continuăm discuţia începută în revista „Limba română”, LXI, 2017, nr. 3, cu completările[1] şi comentariile noastre la prima parte a volumului II din DELR, apărut la Editura Academiei Române în anul 2015.

Partea 1 (*Ca – Cizmă*) a volumului II din DELR reprezintă un progres substanţial faţă de primul volum (conţinând literele A–B), prin îmbunătăţirile aduse şi detaliate în partea introductivă: DELR II: *Completări şi actualizări* (p. V–XVIII). Fără excepţie, toate aceste îmbunătăţiri, care au necesitat un volum de muncă suplimentar considerabil, sunt mai mult decât bine-venite. La fel ca în articolul nostru anterior, comentariile noastre[2] nu privesc în mod direct metodologia întocmirii dicţionarului.

CACAD*Â*R „măceş” (var.: *cacadăr, cacaşder, cacazder, căcăder, căcădir, câcădâr, câcăzdăr* etc.). Soluţia preconizată în DELR II/1, p. 3: «posibil ← *căca* + *(z)dâr* < *zdârâia* „zgâria”» presupune alăturarea unui verb de un derivat regresiv al altui verb, fenomen nemaiîntâlnit în compunerea cuvintelor pe terenul limbii române. În plus, elementul de compunere *-(z)dâr* nu are o existenţă independentă, nefiind atestat ca atare. Modelele externe invocate pentru aşa-zisul calc semantic sunt irelevante, deoarece în magh. *segvakaró* „măceş” avem o îmbinare între substantivul *segg* şi derivatul verbal *vakaró*, însemnând „ceva sau cel care scarpină”, iar în germ. *Arschkitzel* „măceş” avem alăturarea clară a două substantive. Secvenţa iniţială a cuvântului a devenit sursa unei irezistibile etimologii populare (cf. DA), preluată de H. Tiktin (TDRG), de I.-A. Candrea (CADE) şi de DELR, II/1.

Cuvântul *cacadâr* are un aspect străin, fiind în mod cert împrumutat din altă limbă, iar printre indiciile care ne pot ajuta să-i lămurim etimologia se numără buna intuiţie a redactorilor DELR, anume că secvenţa finală *-(z)der* are sensul de „a zgâria”. Echivalentul magh. *vakaró* „cel care scarpină” ne sugerează că tipologia cuvântului românesc se bazează pe un subiect şi un predicat, anume „cel care” + „zgârie”, *măceşul* fiind, aşa cum se ştie, un arbust spinos. O dovadă suplimentară o

[1] Completările noastre implică uneori adăugarea unor cuvinte-titlu care nu existau în dicţionarele de referinţă pe baza cărora a fost întocmită în mod convenţional lista de cuvinte a DELR (DA/DLR, DEX, CADE, SDLR).

[2] Dorim să exprimăm calde mulţumiri domnului prof. univ. dr. Cristian Moroianu, domnului Ion Giurgea şi domnului Victor Celac, pentru sugestiile primite în vederea îmbunătăţirii acestui articol.

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

poate constitui paronimul *căcădară* „păducel” (un alt arbust spinos), cuvânt atestat în *Dicționarul etnobotanic* de Al. Borza. Ajungem astfel la adevăratul etimon: v.sl. *kakŭ deretŭ* (pronumele **какъ** *kakŭ* „cel care” şi **дєрєтъ** *déretŭ* „zgârie”, pers. 3 sg. prez. ind. a verbului v.sl. **дєрѫ**, **дьрати**, respectiv slavon şi v.bg. **дєрѫ**, **дърати** „a zgâria”, ap. Miklosich, *Lexicon*, 280, 175; Cejtlin *et al*., SSS, 203; Trubacev, ESSJA, 5, 218). În reflexul inițial românesc arhaic al îmbinării celor două cuvinte slave: **cacă-dere(t)*, secvența finală *déretŭ* a urmat evoluția verbului sl. *dŭrati*, care, fiind împrumutat în limba română, a devenit *a dăria, dârâi, deria, zdăria, zdâria, zderia* etc. Radicalele *-dăr, -dâr, -der, -zdăr, -zdâr, -zder* şi-au pierdut terminația verbală *-ie* a persoanei a treia sg. prez. ind., prin conversiune, ca urmare a faptului că numele arborilor sunt în marea lor majoritate substantive masculine (vezi şi varianta contaminată *călcădar**iu***). Cuvântul *cacadâr* a dobândit cu timpul un pronunțat caracter expresiv, din cauza multitudinii variantelor care s-au îndepărtat de etimon, prin contaminări, etimologii populare sau schimbări de sufix ș.a.m.d.: *carcadel, cacaşder, caşcadâr, căcădir, căcicadir, căcăduş, călcădariu* etc.

CAFT*I*. Derivarea din *a căftăni*[1] este problematică: în acest caz secvența *-ăni* nu poate fi echivalată cu sufixul *-ăni*, clar analizabil în verbe precum *a se bețivăni* (cf. *a se beți*vi, *beți*v, *beți*van) etc. De altminteri, nu există o rădăcină comună **căft* cu dublul înțeles de „caftan” şi de „bătaie”, paronimul *caft* fiind în mod cert un derivat regresiv de la *a cafti*, care nu este un împrumut din limba rromani, cf. R. Zafiu, *101 cuvinte argotice*, p. 121. Adevărata etimologie a cuvântului face obiectul unui studiu separat. Important este că acelaşi verb, cu acelaşi înțeles, există şi în aromână: *căhtíşĭ fičĭóríl'i... cu vearga* „i-ai leşinat pe copii *bătându-i*... cu varga” (T. Papahagi, DDA, 325), fiind un împrumut din alb. *kahtit* „a dezghioca; a sparge coaja nucilor etc.”. Pentru împrumuturile premoderne din albaneză, intrate în argoul românesc prin imitarea şi degradarea jargonului slujbaşilor arnăuți albanofoni ai Agiei din epoca fanariotă, v. articolul nostru despre ***şpagă*** (LR, 62, 2013/1, 8–13; Boerescu, ERC, 379–383).

Fam. **caft*a*n**[3] „bătaie”, (cf. *na şi ție un caftan!* „îți dau o bătaie!” SDLR) ← *cafteală* prin schimbare de sufix, cf. *barosan, molan* etc. şi/sau ← *caftan*[1] prin resemantizare, după *a cafti*; **căftăn*i***[2] „a bate”, resemantizat ← *caftan*[3] „bătaie”, cf. *căftăni*[1]. Vezi şi E. Suciu, IT, II, 137, în opinia căruia *caftan* din locuțiunea *a lua un caftan* „a lua o bătaie”, *caftangiu* „bătăuş” şi *căftăni* „a lovi, a bate” au dezvoltat aceste semnificații după verbul *a cafti* „a bate”.

CAL*I*C. Cuvântul ucr. *калiка* [*kaliка*] „infirm, schilod; sărac” este într-o oarecare măsură discutabil, având în vedere etimologia sa controversată şi extraordinara sa răspândire în afara teritoriului ucrainean. A iradiat (pe ce cale?) în toate limbile învecinate, fiind împrumutat în rusă, în polonă, slovacă şi în română. După BER, II, 167 (*ap*. DELR, II/1, 19), a fost împrumutat din română în bulgară: (reg.) *калик* „om lacom” *каличия* „om mâncăcios”, *каликам* „a trăi de pe azi pe mâine”. În graiurile dacoromâne sudice (cf. DGS, I, 151), *calic* a dezvoltat sensurile locale: „om rău la suflet, copil neastâmpărat, oaie care se pierde de turmă, câine lacom

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

şi rău". Înainte de anul 1878, Calea Rahovei din Bucureşti se numea *Podul Calicilor* („podul" fiind o uliţă principală pavată de obicei cu lemn), mărturie a prezenţei şi a circulaţiei oamenilor numiţi *calici* în toată aria dacoromână sudică.

Remarcabil este faptul că Fr. Miklosich (*Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, p. 280) glosează cuvântul *kalika* prin „peregrinus", „pelerin", iar în ESUM, 2, 352, la fel ca la Vasmer, ESRJ, 2, 166, 167, întâlnim două cuvinte ucrainene: *kalika*[1] „acela care este lipsit de o parte a trupului (sau nu se poate folosi de ea)" şi *kalika*[2], „cerşetor; pelerin", respectiv rus. *kaleka* „schilod, olog" şi rus. *kalika*[1] „pelerin, hagiu, călător; cerşetor, sărac, calic; om care cântă cântece bisericeşti". Derivarea cuvântului ucr. *kalika* din turco-persanul (otoman) *kalak* „schilodit, nenorocit", ori din tc. *kalık* „defect, lipsă", ori din turc. *qalyq* „lume, popor" rămâne neexplicată, dacă nu se identifică limba care a intermediat împrumutul. Rom. *calic* „olog, schilod" este un cuvânt regional, mai ales bucovinean, sigur împrumutat din ucraineană. Rom. înv. *calic* „om foarte sărac", ar putea fi legat semantic şi de sensul de „pelerin, drumeţ", care se potriveşte mai bine pentru o uliţă principală a vechiului Bucureşti. De aceea, credem că nu ar trebui să fie neglijată ipoteza derivării lui *calic* dintr-un „cuvânt călător" în întregul spaţiu ortodox, din Bulgaria şi Serbia până în Rusia Novgorodeană, care ar putea fi pus în legătură cu m.gr. (sec. IV) *καλίκια* (pl.) „încălţăminte (a pelerinilor)", din lat. *caliga* + *calceus* (G. Meyer, *Ngr. St.* 3, 23 etc.), ori cu gr. *κάλικα* „gheată", (cf. Liddel–Scott, 1961, s.v.), ţinând seama şi de existenţa cuvântului vechi rus (cca 1280) şi slavon sârbesc *kaliga* „gheată, sandală", împrumutat din m.gr. *καλίγι(ον), καλίγα* „încălţăminte", din lat. *caliga* „gheată soldătească" (cf. Vasmer – Trubacev 2, 167).

CALTAB*O*Ş, pl. *caltaboaşe* (v. DA, s.v. *boaşă*) şi *caltaboşi*. Este sinonim cu *câlbaş* sau cu *chişcă* (Mold.) „intestin gros la porc", „un fel de caltaboş", dar şi, semnificativ din punct de vedere etimologic, cu ***boş**omete* (Olt.) „calta**boş**" (DGS, I, 2009, 118), respectiv cu *buşoi* idem (< ****boş-**oi*). După S. Puşcariu, PEW 270, *boşorog* şi *cartaboş* erau derivatele lui *boş* „boaşă". Etimologia propusă în DELR: *calbaş-baş* este neverosimilă din multe motive, de exemplu: cele mai vechi cuvinte compuse cu tc. *baş* sunt atestate în Principatele Române cu începere abia din anul 1710, pe când varianta contaminată *cârtaboş* era deja atestată în Transilvania, în Dicţionarul ms. al lui T. Corbea, circa 1691–1697. Exportul hibridului slavo-turcesc peste munţi trebuia să se fi petrecut cu mult mai devreme, pentru ca schimbările fonetice de la **calbaşbaş* la *cârtaboş* să fi avut un timp rezonabil de realizare. De asemenea, evoluţiile fonetice propuse: **caldabaş* > *caltaboş*, cu [d] > [t] neexplicat, în plus [á] > [ó], sub influenţa cuvântului regional (sudic) *moş* „tobă preparată în cecul al porcului", sunt şi ele neverosimile. De fapt, elementul stabil al majorităţii variantelor este *boş*, un singular refăcut din *boaşe* „bucăţile din intestinul gros al porcului [legate mai întâi la un capăt, pentru a fi umplute cu compoziţia specifică diferitelor reţete de caltaboş]", cf. DA. Cea mai probabilă etimologie a cuvântului *caltaboş*/ *cartaboş* este discutată într-un studiu separat. Menţionăm aici doar amănuntul

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

că există o serie de cuvinte compuse sau sintagme stabile rezultate din scurte propoziții (un verb şi un substantiv, cu sau fără o prepoziție intercalată): *papă-lapte*, *bagă la burdihan* etc. *Caltaboş* şi *cartaboş* sunt vechi derivate ale expresiei *carc'la boş*, formată din verbul de origine latină *a cărc*a, ieşit din uz: *carc(ă)* „încarc(ă)", din prepoziția *la* şi din singularul *boş* < *boa(r)şe* < lat. pop. **borsia* < **byrsea*, idem.

CATR*I*NȚĂ (var. *catrânță, catrență, cătrânță, cătrință, cotrânță, cotrință, crătință, cretință*). – Începând cu definiția *catrinței*, care este incompletă, şi terminând cu citatul inexact din lucrarea lui Doru Mihăescu, CEL, 42–43, dubla etimologie din DELR II/1, 95: pe de o parte ucr. dial. катранец *katranec* [dim. din *katran*] „şorț femeiesc" şi „cârpă", iar pe de alta, cf. pol. [*Szejne*] *Katrynka* „(Frumoasa) Catrinuță" (< germ.) nu poate fi considerată „posibilă". În primul rând, deoarece este improbabil ca vocala [a] accentuată din ucr. *katranec* să devină [i] accentuat în română. În al doilea rând, este greu să credem că variantele *catrinței* din Banat sau din nordul Olteniei au putut să fie împrumutate dintr-un dintr-un nume propriu germano-polonez, ori dintr-un cuvânt ucrainean dialectal relativ recent, de genul masculin, care nici nu există în *Dicționarul ucrainean-român* de G. Cocotailo, dar care este explicat în ESUM, 2, 406, 396, astfel: *katrán*[4] „şorț femeiesc, cârpă" – v. *ka**rt**án*[1] „parte a îmbrăcămintii care se poate ridica/ sufleca, având şi flori imprimate", deformare din *kartún* „stambă, țesătură (din bumbac) imprimată". Doru Mihescu a exemplificat termenii ucrainean şi polonez numai cu scopul de a lărgi aria posibilelor comparații, fără să afirme că cele două cuvinte ar putea fi etimoanele directe al cuvântului românesc. Mai mult, Doru Mihăescu a avut grijă să atragă atenția că în Moldova şi Bucovina cuvântul mai vechi pentru *catrință* era *pregitoare*/ *prigitoare* (← *pre giur*), ca „fotă" şi nu ca „şorț" simplu sau dublu.

Se poate presupune, în consecință, că aria inițială de răspândire a cuvântului *catrință* cuprindea centrul şi sudul Transilvaniei, Banatul, nordul Olteniei şi al Munteniei, concluzie la care a ajuns Zamfira Mihail, în vol. *Terminologia portului popular românesc...*, 1978, p. 83–85. Semnificativ este că această arie de răspândire coincide cu teritoriul Daciei Romane. Dacă, în mod corect, nu acceptăm etimologia maghiară: *karinca, katrinca, katrinka* (CDED, II, 488), care nu figurează la L. Tamás, EWUER şi nici la Fr. Király, *Contacte*, şi dacă respingem ideea că ar fi un derivat din *Catrina* (cf. Scriban, DLR), personaj al spectacolelor de bâlci, aşa cum *pantalonul* este urmaşul eponim al personajului *Pantal(e)one* din vechile comedii italiene, cuvântul *catrință* pare să nu fie un împrumut recent în română, dimpotrivă, *catrința* ar putea proveni dintr-un fond lexical arhaic, fapt normal pentru principalele piese ale portului popular românesc. *Cătrânță* şi *cătrință* par să fie formele cele mai vechi ale cuvântului, în timp ce variantele cu *a* neaccentuat, *catrânță, catrință* s-ar putea datora unei pronunțări regionale cu acest specific, şi/sau influenței târzii a numelui propriu *Catrina*.

Numele *catrinței* – o piesă dublă de îmbrăcăminte care „cade" peste „poale" – şi-ar putea avea originea într-o temă verbală din latina dunăreană: **cat'ré-(o)*,

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

**cat'r-(ére)* (cf. lat. *cataracta*), preluată din v.gr. *καταῤ(ῥ)έω, -έιν* „a curge de sus, a cădea", cu sincopa celui de al doilea *a* neeaccentuat şi cu desinenţa latină *-entia*, a participiului prezent neutru plural – **catrentia* „(cele/cea) care cad(e) (peste poale)". Ar mai putea fi menţionată soluţia din CDER 1561: „origine expresivă, ca în alte cuvinte care înseamnă *cârpă*, cf. *treanţă...* şi varianta *cotreanţă*", o ipoteză mai puţin verosimilă, deoarece termenul *catrinţă* denumeşte un obiect util şi în acelaşi timp frumos ornamentat, care ar intra cu greu în familia expresivă a ţesăturilor degradate, printre *cotrenţe, flenţe, plenţe, trenţe* sau *zdrenţe*. Este irelevantă comparaţia între *catrinţă* şi fr. dial. (Moselle) *catron* „jupon scurt" (Dincă, DERD 193), cf. fr. *coteron* (dim.) < *cotte* „fustă ţărănească" < v.francon.n. **kotta* „manta de lână" (FEW, 16, 346).

CĂCI*U*LĂ – Ar fi fost interesantă citarea lui I.-A. Candrea (*Elementele latine dispărute din limba română* [curs], Universitatea din Bucureşti. Dialectologie şi folklor romanic, 1932, p. 136–137): «trebuie să plecăm de la un prototip [romanic oriental, expresiv?, *n.n., P.B.*] *CATEULLA > **catiula* > **caciuuă*"[x)] [Comp. aromânescul *căciulă* şi *căčuă*, precum şi megl. *căčuuă.*] (cf. ROGATIONEM > *rugăciune*) > *căciulă*, prin influenţa pl. *căciule*, normal din *CATEULLAE (cf. *oală – oale* etc.). Rom. *căciulă* nu are nicio legătură [sic] cu bulg. *kačula*, care e împrumutat din română, are însă legătură cu alb. *kɛšulɛ* [*këwhile* (f.) „acoperământ de cap fără bor, bonetă", *kaçule* (f.) „glugă, capişon, căciuliţă cu pompon" (Topciu R., L.–Melonashi, DA-R)] şi cu veron. *kačiola* „un fel de beretă"» [*s.n.*, *P.B.*]. Prezenţa în graiul veronez, care face parte din dialectul venetian occidental, a cuvântului *caciola* = it. „*berretto, coppola, copricapo, cappello*" ridică un mare semn de întrebare în privinţa apartenenţei cuvântului *căciulă* la substratul traco-dac. De altminteri nici Bardhyl Demiraj (AE, 1997) nu include cuvintele *kaçule* şi *këwhile* în lista vocabularului albanez autohton, în timp ce Vl. Orel (AED, 162, 184) imaginează o evoluţie absolut incredibilă: lat. *casula* „hut", later „hooded coat" > v. alb. **kashulë* > alb. *kaçule* > rom. *căciulă* > alb. *këwhile*, adică un cuvânt latin intrat în română printr-un intermediar albanez etc.!

CĂPĂR*A* „a zgâria" [= doar unul dintre sensuri, atestat la Sălişte (Trans.): *m-a căpărat mâţa*, cf. Viciu, Gl., 26] < magh. *kapar* „a râcâi, a scurma" (DA, I/II, 96; DELR II/1, 112), antedatat 1788, la I. Piuariu-Molnar.

Teofil Teaha (*Cuvinte latineşti moştenite în graiurile actuale*, 2005, p. 112–125) glosează acest verb cu sensul de „a pişca/ a începa la limbă (despre must)", fiind înregistrat în sudul Olteniei (punctele 913, 916, 918, 920, 923, 929, 943, 960, 965), în jud. Argeş, în jud. Alba şi Sibiu (*capără mustul*, în punctele 392, 397) etc. În zona Năsăudului *a căpăra* apare într-un descântec cu înţelesul de „a simţi un junghi, o durere, o înţepătură". Teofil Teaha a propus etimologia lat. *caper(r)āre* „a se încreţi la faţă, a se zbârci, a se încrunta, a face riduri, cute pe frunte", cu observaţia că un sens popular al acestui verb, singurul care a fost moştenit în română, era cel de a provoca reacţia fiziologică descrisă în definiţia cuvântului latin, prin contactul

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

cu un lichid astringent, cum este mustul înăsprit. Originea latină a cuvântului *a căpăra* este susținută şi de faptul că aparține exclusiv conjugării I (ind. prez. 3. sg.: *c**a**pără*), ceea ce nu se întâmplă niciodată cu verbele împrumutate din maghiară, care sunt de conjugarea a IV-a. Teofil Teaha mai invocă şi posibilitatea ca verbul lat. *caper(r)āre* să fi fost influențat semantic de subst. lat. *cappari*, *capperis* (< gr.) „fruct al unui arbust spinos, care, după ce era murat şi acrit în oțet, servea drept condiment în preparate culinare, dându-le un gust astringent, pişcător la limbă [v. *caperă*]". Verbul *a căpăra* nu apare la Fr. Kiraly, *Contacte*, iar L. Tamás precizează (în EWUER, p. 177): „terminația infinitivului în *a* este ciudată". Ar fi fost şi mai ciudată dacă autorul ar fi cunoscut sensurile verbului atestate în Oltenia, în care caz traducerea citatului *m-a căpărat mâța* nu ar fi fost „m-a zgâriat", ci „mi-a înfipt ghearele", „m-a înțepat cu ghearele". Etimologia discutată de Teofil Teaha merita să fi fost menționată în DELR II/1.

Familie: **scăpăr*a*[2]** „a căpăra" [*must care sc**a**pără*, *înțeapă*] (NALR–Olt., IV, h. 672, cf. ALR, II, s.n., h. 242, *ap.* Teaha, *op. cit.*, 117, 115) ← *căpăra*, prin contaminare (fonetică) cu *a scăpăra*[1] [*n.n.*, *P.B.*].

CĂȚ*E*L[2]. Sunt două cuvinte diferite: 1) *cățel*[2] *de usturoi* = *cățel*[1] [„căpățâna" de usturoi are „căței" = „pui, precum cățeaua"] şi 2) *cățel*[3] „extremitate a unui instrument casnic" ← **căpțel* ← *căpețel* (diminutiv al lui *capăt*). De remarcat, S. Puşcariu aminteşte numai în treacăt în DA despre vechea sa etimologie, din PEW, 315.

CÂLB*A*Ş „cârnat, caltaboş". Forma bulgară standard este *kolbas* şi nu *kălbasa* [bg. *kălbasa* > rom. **călbasă*!], cf. magh. *kolbász*. Singularul *câlbaş* este refăcut din pl. *câlbaşi* (sg. **câlbas*).

C*Â*MPINĂ. Glosat „câmp mic, mai ales între două coline", *câmpină* este considerat în DELR II/1, după DA şi MDA, cf. LM şi DDRF, ca derivat al lui *câmp* (< lat. *campus*). Drept cea mai veche atestare i se indică anul 1633, cu precizarea că este vorba de un toponim. Totuşi, numele oraşului *Câmpina*, din județul Prahova, provine din v.sl. *kǫpina* „mărăciniş, loc acoperit de mărăcini" sau „rug de mure" (cf. I. Toma, *101 nume de locuri*, Humanitas, 2015, p. 149; etc.). Atestarea toponimului *Câmpina* în anul 1633 s-ar putea să nu aibă relevanță pentru apelativul *câmpină*, dacă s-ar putea dovedi că acesta din urmă este totuşi un derivat din *câmp*, şi că ar fi diferit de toponimul cunoscut.

CÂRN*A*T, inițial **CÂRN*A*Ț**. Lat. *carnācius*[?]. Dicționarele anterioare, inclusiv DEX şi DEXI, dau cuvântul latin cu asterisc: **carnacius*, ca fiind neatestat în texte. Totuşi, H. Mihăescu, *Rom.*, 1993, p. 242 dă variantele *carnaceus, carnaceum*, aparent atestate. Dacă nu este o greşeală de dactilografie, lipsa asteriscului ar trebui să fie explicată prin trimitere la sursă. De notat, *carnācius* nu apare în lista de cuvinte din *Thesaurus Linguae Latinae* (online), spre deosebire de *caucu**m***, variantă a lui *caucus*, cu care figurează împreună în această listă.

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

CÂRTAF*OI*. (Gorj) „tobă preparată în cecul porcului” (DGS, I, 2009, 204) ← *cârtaboş* + *foi*[2] „foale, burduf, abdomen, cec[2]”, prin substituţia secvenţei finale. În MDA este înregistrată numai varianta ***cartafoi*** „mâncare preparată din plămânii şi ficatul porcului”, cu etimologie necunoscută, în ciuda faptului că este evident derivată din *carta[boş]* + *foi*[2]. Ambele cuvinte confirmă vechimea variantelor *cartaboş* şi *cârtaboş* ale lui *caltaboş*, precum şi răspândirea lor teritorială. Drept urmare, cuvântul *caltaboş*/ *cartaboş* se dovedeşte a fi mult mai productiv în forme contaminate sau derivate decât se credea până acum (vezi pentru prima secvenţă – ***carta****foi* şi ***cârta****foi*, iar pentru cea de a doua – ***boş****omete* şi *buşoi* < ****boş****oi*). *Cartafoi* şi *cărtafoi* nu figurează în DELR, II/1, din cauza limitării surselor lexicografice.

CÂRŢ*A*R „ied sau miel [*mic*] mai tânăr de **un** an” ← *cârţă*[2] + suf. -a*r*. // Nu pare să aibă vreo legătură cu *cârlan* sau cu *terţar* [cuvânt ori inexistent, ori rarisim, dar în mod cert nepotrivit semantic = *terţan, târţâu*] „de **trei** ani”.

C*Â*RŢĂ[2] „fetiţă *mică*, sugace”, Şt. Paşca, *Gl. dial.*, 1928, 206; MDA: cf. ***cârţar***, cf. *câţă* „bibilică”, cf. ***cocârţă***[1] (3) „(în batjocură) despre o oaie *mică*, care umblă lângă turmă” MDA, cf. ***bocârţă*** şi ***mocârţă*** „epitet (glumeţ) pentru o fetiţă neglijentă”. Prefixele *bo-*, *co-*[4] şi *mo-* sunt ataşate de obicei unor cuvinte de origine expresivă, aparţinând probabil substratului, iar substituirea lui *b* cu *m* este discutată de Al. Graur, ER, p. 18–23, şi de A. Avram, PE, p. 53–63. Cuvânt neinclus în DELR, II/1, din cauza limitării *ab initio* a surselor lexicografice, limitare cu efect uneori contraproductiv.

CÂRŢÂB*A*N „stomac”. Et. nec. Cf. *cocârţă*[2]*, cocârţiţă* „mâncare ciobănească”. Cf. *cârţib* „cep”. // Nu vedem legătura fonetică şi semantică cu *cârtaboş* (caltaboş), cf. DELR II/1.

CÂT. Contaminare între lat. *quantus* (> **cânt*) şi *quotus* (> *[*]cătă*) [aceeaşi contaminare care include lat. *cata* (> *[*]cătă*, ibidem) este omisă chiar şi în intrarea separată pentru *câte* din DELR]. După citarea incompletă în DELR (II/1, p. 140) a etimologiei date de S. Puşcariu, în DA, urmează următorul comentariu: „(dificil deoarece, pe de o parte, rezultatul fonetic aşteptat al lui *quotus* este *cot* şi, pe de altă parte, *quotus* nu a fost moştenit în alte limbi romanice)”. Este surprinzătoare simplificarea istoriei acestei etimologii mai complicate, dar mai ales omiterea amănuntului că lat. *quotus* s-a păstrat totuşi în alte limbi romanice prin derivatele sale, care sunt exemplificate în REW 6975: *quŏtus* „al câtelea”. În limba română lat. *quotus* nu s-a păstrat ca atare, tocmai din cauza contaminării acestuia cu *quantus* şi cu *cata* (ne referim la fonetismul comun rezultat din convergenţa etimologică a celor trei etimoane latineşti). Obiecţia din DELR, conform căreia „rezultatul fonetic aşteptat al lui *quotus* este *cot*”, invocat ca unul dintre motivele excluderii lui *quot* din etimologia cuvântului *cât*, nu credem că are o relevanţă deosebită. Dimpotrivă, contaminarea celor două cuvinte latine paronime a avut loc în primul rând din cauza unei puternice atracţii sinonimice. În exemplele de mai jos, reflexele româneşti

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

ale lui *quotus* sunt perfect sinonime cu cele ale lui *quantus*: – *Hora quota est?* Horatius. *S.* 2, 6, 44 „**cât** este ceasul?" (lit.: „***a câta*** *oră este* [din zi, din noapte"]. – *Quotus esse velis, rescribe* Horatius. *Ep.* 1, 5, 30, „răspunde[-mi], **câți** vrei să fie [invitați la masă]". – *Quotus erit iste denarius, qui non sit ferendus*? Cicero, *Verres*, 3. 220, „**cât** [de mulți] vor fi aceşti bani, ca să nu poți suporta [cheltuiala]?" etc. Contaminarea a fost favorizată şi de apariția lui *quotus* şi *quanti* în acelaşi context: – *Dic quotus, et quanti cupias coenare*... (M. Valerii Martialis *Epigrammata*, XIV, 217) „Zi[-mi, cu] **câți** [comeseni] şi [de] **câți** [bani/cu câtă cheltuială] doreşti să prânzeşti..." Dacă nu acceptăm ideea contaminării dintre cele trei cuvinte latineşti, forma românească „aşteptată" a lat. *quantus*, *-a* şi *quantum* ar fi fost **cânt, -*ntă, -*nți, -*nte*, de exemplu: *itaque quantum adiit periculum!* (Cicero, *De finibus bonorum et malorum*, II, 56) „şi astfel, *cânt* [de mare (a fost)] pericolul [pe care l-a] înfruntat!" *Pollicitus est quantam vellent pecuniam.* (Cicero, *in Verrem*, pr. 23) „le-a promis atâți bani *cânți* voiau" etc., iar forma „aşteptată" a lat. *cata* ar fi fost **cătă**, de exemplu: **cătă* unul dintre noi*, cf. sp. *cada uno de nosotros* „fiecare dintre noi" etc. Pe vremea când etimologia se stabilea la nivelul ortografiei, S. Micu (*Carte de rogacioni*, 1779) scria *quât* p. 14, *quâte* p. 16, 43, 64, cu accentul circumflex ca semn al pierderii nazalei din lat. *quantus*, dar Vasilie Aaron (*Versuri veselitoare*, 1807) prefera să scrie *quŏt*, folosind ca semn diacritic „isonul" chirilic, redenumit „accentus longus", gândindu-se la etimonul lat. *quotus*. Ulterior, de la LB până la PEW, CDDE şi REW, etimonul lat. *quantus* a fost general acceptat, fără să existe vreo explicație convingătoare pentru dispariția sunetului *n* în română, *n* latin fiind păstrat în toate celelalte limbi romanice (vezi, de exemplu, explicația din CDDE 361: „prin influența lui *tot [...] tot *cânt* > *tot cât*" etc.). Abia după ce Al. Procopovici (DR, I, 1921, 173) a invocat contaminarea dintre *quantus* şi *quotus*, având drept efect colateral pierderea lui *n* din corelativul **atânt* (< lat. *tantus, -a, -um* > dr. *atât*), dar nu şi din ar. *ahtântu*, Sextil Puşcariu a putut să scrie frumoasa detaliere a etimologiei lui *cât*, din DA, II/I, 195. Totuşi, această etimologie nu este nici acum acceptată de unii specialişti, neaderenți la ipotezele contaminărilor din latina dunăreană. Vezi, pe de o parte, acceptarea <u>totală</u> a etimonului *quotus* (+ *cata* > *câte*), cu excluderea lui *quantus*, în MDA, I, 452, ori, cu sens contrar, obiecțiile față de acelaşi *quotus*, citate mai sus, din DELR II/1, 140.

C*Â*ȚĂ „bibilică" [„pasăre domestică, care seamănă cu o curcă *mică*" < **bibă* (< bg., scr. *biba* „curcă") + suf. dim. *-ilică*]. Et. nes. Posibil ← element expresiv: **câț* „ceva mic", cf. *cățel* „pui *mici*", cf. antrop. *Cățа* (1638). // Nu are legătură cu *cața* „strigătul coțofenei" sau cu *cocleanț*, *păcat-păcat*, *pichiri* etc. „onomatopee care redau strigătele bibilicii".

CHIHLI<u>M</u>B*A*R. S-ar putea ca variantele cu *-m-* ale acestui împrumut din limba turcă să nu fi fost neapărat influențate de forma scrisă sau de cea vorbită a cuvântului ngr. *κεχλι**μπ**άρι* etc., în ciuda faptului că digraful (digramma) *μπ* poate

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

să redea în neogreacă grupul consonantic [*mb*] intervocalic, şi nu doar un simplu [*b*], ca în situaţia când nu este intervocalic. *M* din rom. *chili*m*bar* poate fi, credem, o nazală epentetică (un infix nazal), secvenţa *-lib-*, neobişnuită în fondul lexical moştenit, fiind înlocuită cu *-li*m*b-*, cf. *limbă*, *limbariţă*, *plimbare* etc. Cauza imediată a apariţiei consoanei nazale epentetice a fost necesitatea ca silaba deschisă aflată între două silabe închise să devină şi ea închisă, pentru simetrie şi pentru uşurinţa pronunţării. Fenomenul s-a produs printr-o anticipare nazală a ocluzivei bilabiale sonore din silaba următoare.

CHIUL. Înţelesul de bază al cuvântului este „înşelătorie”, iar expresia *a trage chiulul* înseamnă „a înşela”, cf. Al. Graur, BL, 14, 1946, p. 107. Celelalte sensuri date în DELR II/1, p. 223: „sustragerea de la îndeplinirea unei obligaţii”, „subterfugiu” etc. sunt sensuri derivate, apărute ulterior. Etimologiile turceşti mai vechi sunt nesatisfăcătoare: < tc. (fam.) *külah* „şmecherie”; *chiulangiu* < tc. *külahğy* SDLR, DA, ori ← *chiulangiu* < *külhan(a)cı* „slujbaş însărcinat să încălzească baia turcească” ŞIO, 2, 118–119. Expresia fr. *tirer au cul* (acceptată de Al. Graur, Th. Hristea, DEX şi de DELR) este tradusă oarecum impropriu prin „a trage chiulul”. În DELR se mai precizează: „cu *l* pronunţat sub influenţa formei scrise a cuvântului fr.”. Dacă expresia provenea din forma franceză scrisă, trebuia să dea în româneşte *a trage „la cul”* (pentru că *ü* nu este un sunet românesc), iar dacă era preluată după pronunţarea franceză, ar fi sunat *„la chiú”*. Iorgu Iordan a fost primul care a respins această soluţie: *chiul*: „[...] *a trage chiulul*, pe care E. Lange-Kowal, *Grai şi suflet*, VII, p. 297 şi urm. crede că-l poate scoate din fr. *tirer au cul*, ceea ce mi se pare absolut imposibil” (I. Iordan, *Stilistica limbii române*, 1975, p. 325). De fapt, această expresie face parte din argoul soldaţilor francezi şi este varianta trivială a sinonimului *tirer au flanc* „a se trage la o parte”, amândouă având înţelesul de „a lenevi, a încerca mereu să scape de corvezi”, cf. „a da *dosul*”, „a se trage/ a se da *îndărăt* de la treabă”. Fiind trivială şi nefiind citată în vechile dicţionare bilingve şi nici în mult consultatul mic *Larousse*, forma scrisă a acestei expresii este greu de presupus că putea fi citită curent de români în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Numai printr-o filieră cultă *tirer au cul* ar fi putut intra în limbajul familiar cotidian din Vechiul Regat, întrucât românii familiarizaţi cu viaţa soldăţească franceză, respectiv cu argoul acesteia constituiau o excepţie nesemnificativă. De altfel, fr. *tirer au flanc* şi *tirer au cul* nu sunt atestate înainte de anul 1880 (cf. Dubois, Mitterand, Dauzat, DÉHF, 303), în timp ce *chiul* este atestat în 1868, cf. DELR. Aşa cum am demonstrat într-un articol separat, cuvântul *chiul* este un împrumut premodern din limba albaneză, unde întâlnim cuvântul ***qyl*[1]** [k̈ül] s.m. (fam.) **1.** „mâncare şi băutură pe gratis, pe spinarea cuiva; chilipir”; **2.** „chiulangiu, chilipirgiu; leneş; ***qyl*[2]** adv. (fam.) „pe gratis; pe degeaba, pe nimic”; ***e do qyl*** „o vrea pe degeaba, fără să plătească”; ***qylaxhi*** [7ülağ*ı*] adj. (fam.) (peior.) „chilipirgiu, chiulangiu” (Topciu, R., L.,–Melonashi, *Dicţ. albanez-român*, p. 884). Desigur,

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

originea cuvântelor *chiul*, *a cafti*, *şpagă* se regăseşte în „limbajul mahalalelor” din cele două Principate Române, fiind preluate degradat şi peiorativ din jargonul albanez al trupelor de arnăuți, în vremea regimului fanariot.

CICĂL*I*, v. **cincă*i***[1].

CINCĂ*I*[1] „a agasa, a tachina, a flecări”. Derivarea din *a **cică*i*** este foarte probabilă pentru primele două sensuri ale verbului, însă a **cică*i*** şi a **cică*li***, chiar dacă pot proveni dintr-o bază onomatopeică **cic*! „lovitură, (fig.) bătaie (la cap)”, deşi sunt formate cu sufixe verbale româneşti tipic expresive, cele două variante sunt evident înrudite cu verbul scr. *číkati* (imperf.) „1. a tachina, a zădări; 2. a agasa, a instiga, a provoca” (cf. D. Gămulescu, M. Jivcovici, *Dicţionar sârbocroat-român*, 1970). Avem două ipoteze: fie o comunitate de procedee expresive în ambele limbi, fie, mai puțin probabil, un împrumut direct din limba sârbă în română. Vezi şi O.N. Trubačev, ESSJA, 4, 110.

CINCĂ*I*[2] „a ciripi” [Glosare la Iordache Golescu, CLR, VII, ms. 850, f. 132/v, sens neînregistrat în DA, MDA şi DELR]. Interesanta noutate pe care ne o aduce *Condica* lui I. Golescu este reprezentată de un alt verb onomatopeic omofon, care însă este clar derivat din baza *cin(-cin)*, care imită cântecul *cintezei*. Verbul *cincăi*[2] este înrudit cu *cinchiță*, având acelaşi element de derivare, *-k-*, comun cu bg. (pop.) *činka* „cinteză”. Sensul „a flecări” ar putea să rezulte din contaminarea celor două verbe omonime.

C*I*NTEZĂ „Fringilla coelebs”. Var.: *cinciză*, *cintiză, cinteță cintiță, cint**ene*** etc. Încercarea de a deriva numele acestei păsări din varianta ***cinchiță***, care pare să fie un derivat de origine slavă, cf. bg. (pop.) *činka* „cinteză” (v. şi bg. lit. *sipka* idem), se bazează, probabil, pe analogia cu *jintiță* „produs lactat derivat din zer”, pe care CDED, II, 159 îl deriva din sl. *žinka* „strecurătoare”. Dacă cuvântul *jintiță* are un aspect slav, indiferent de etimologia care i se atribuie, varianta *cinteză* se apropie formal de *pupăză* (cf. alb. *pupëz* idem), în timp ce varianta *cintene* se apropie fonetic de *pieptene*. Este mult mai firesc să ne gândim că onomatopeea larg răspândită *cin-cin* a fost tratată diferit, mai întâi în latina dunăreană şi, mai târziu, în limbile slave învecinate. De aceea, forma cea mai veche, onomatopeică, aparține domeniului romanic: ***čint-***, prin disimilare din ***činč-*** (Puşcariu, DA), cf. **it.** *cincia,* ***cince*** „o varietate de pițigoi”, cf. lat. ***cincitāre*** (> *cintāre*?, prin sincoparea lui *-ci-* neaccentuat!) „a cânta precum mierla” (cf. Wackernagel, *Voces variae animantium*, p. 48, ap. Drăganu, DR, 3, 695–696). Forma mai rară ***cintene*** este de origine latină, aşa cum credea şi N. Drăganu, fiind urmaşa unui lat. vulg. **cintinem* < onomat. *čin-*tin* < *čin-čin*, (cf. lat. *hirundo, hirundinem* „rândunică”, *pecten, pectinem* „pieptene”, *pepo, *pepinem* „pepene” etc.). Din ***cintene*** s-a ajuns la ***cinteză*** prin substituția finalei, ca urmare a tendinței utilizării unor sufixe diminutivale, tendință care s-a manifestat adesea în latina dunăreană şi apoi în română pentru numele unor păsări, de exemplu în lat. **coturnicula* > *potârniche*, **hirundinella* > *rândunea*,

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

turturella* > *turturea*, de asemenea în română: *auşel*, *corcodel*, *vânturel*, *cap-întortură*, *presură*, *pescăruş*, *pițiguş*, *piț-împărătuş*, *gaiță*, *stăncuță*. În cazul nostru, finala neutră *-ne* a fost înlocuită cu sufixul diminutival de origine probabil autohtonă *-ză*, cf. *pupăză* (< lat. *upupa* > *o *pupă* + *-ză*). Cronologic, a urmat schimbarea de sufix din *cinteză* în *cintiță* şi apoi apariția variantei ***cinchiță*, prin contaminare cu bg. (pop.) *čin**k**a*. Un diminutiv: чинкица, *činkica*, de la *čin**k**a* „cinteză", pare să nu fie uzual în limba bulgară. Vezi şi scr. *čin**č**ati* „a ciripi", pornind de la aceeaşi onomatopee *čin-č(in)*, ca şi scr. *čin**k**ovac*, alt nume popular pentru scr. *zeba* „cinteză" (P. Skok, ERHSJ, I, 326).

CIO*A*RĂ. Există o coincidență fonetică greu de explicat între *cioară* şi basc. ***txori*** [čóri] „pasăre". Etimologia cuvântului basc nu este definitiv stabilită, dar cuvântul pare să aparțină celui mai vechi strat al limbii basce. Pentru etimologia cuvântului românesc, pe lângă comparația tradițională cu alb. *sorrë* id., important este cuvântul friulan ***ciore*** [čóre] id., care dovedeşte răspândirea în latina populară estică a unui împrumut probabil iliric (cf. Maria Iliescu, *Rumänisch-friaulische Substratwörter*, în Günter Holtus/ Edgar Radtke (Hrsg.), *Rumänistik in der Discussion. Sprache, Literatur und Geschichte*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1986, p. 70–73). Înrudirea dintre *cioară* şi tarent. ***čola***, posibil împreună şi cu alte forme italice de sud sinonime (cf. REW[3] 2449), s-ar explica totuşi printr-un substrat strâns înrudit, în acest caz mesapic-iliric-traco-dac, sau poate chiar printr-un substrat comun mediteranean, pre-indo-european. [Vezi şi ven. *ciola*, cu un alt înțeles: „*Larus cinereus minor*" – „pescar/rândunică de mare" (cf. G. Boerio, DDV) etc.]

CIO*A*REC (*cioaric*), uzual: pl. *cioareci* „pantaloni țărăneşti, ciorapi lungi de lână". Etimologia veche germanică, cf. gotic *þiuhbrōks*, cf. lat. târz. *tubrūcus* (REW 8967) < **þeuh* „şold" + **brōk* „pantalon" nu este verosimilă, deoarece [*ō*] lung gotic nu putea evolua la [*ĭ*] scurt din latina dunăreană. *Cioareci* „rimează" cu *şoareci* şi *pureci* (cf. *şoar**ece*** < lat. *sor**ĭ**cem*, *pur**ice*** < lat. *pul**ĭ**cem*). De altfel, germanicul **brōk* „pantalon" este foarte apropiat fonetic de lat. *brāca*, *brācae* „ițari" (> rom. *brace*, cf. *îmbrăca* etc.). Conştiința identității semantice în condițiile paronimiei ar fi împiedicat ipotetica evoluție: got. **b**rō**ks* > lat. pop. *-**rĭ**ces*. În cea de a doua ipoteză, este exclus ca etimologia prin substrat să fie condiționată de existența sau de inexistența unui radical i.-e., de exemplu **(s)keu-* „a acoperi, a înveli, a îmbrăca etc." (Pokorny, IEW, 951–952). Etimologia dacică propusă de G. Reichenkron: dintr-un radical şi un formant i.-e. **keu-r-* „încălțăminte, gheată", cf. v.irl. *cuaran* „încălțăminte", cf. cymr. *curan* „carâmb de piele, coturn", cf. v.nord. *skor* „încălțăminte", sub forma i.-e. **keu-r-ikós* sau **ke͡u-r-ikos* > dac. *keúriko*, **tjų́rįko-* (*Das Dakische*, p. 103–105) este şi ea nesatisfăcătoare, cu evidente nepotriviri semantice cauzate de preferința autorului pentru formantul *-r-*.

Credem că *cioarec(ii)* sunt cu multă probabilitate un element de substrat, compus din rădăcina ****kjōl-*** „învelitoare/ teacă/ apărătoare (de picioare)", cf. v.isl. *skjōl*

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

„adăpost, apărare, protecție”, v.isl. *skyla* „a apăra, a feri, a proteja”, cf. v.gr. *σκύλος* „coajă, piele de animal”, cf. let. *čàula* „coajă, teacă”, la care s-a adăugat probabil sufixul lat. *-ĭcus*, devenind în latina dunăreană ****ciōlĭcu-*** (cf. lat. *tenebrĭcus* „întunecat” < *tenebrae* „întuneric”, cf. *întuneric*/ *întunerec*). Fiind un cuvânt autohton intrat probabil de timpuriu în latina dunăreană, *l* intervocalic din **ciōlĭcu-* a devenit *-r-*, similar cu *-l-* din lat. *pulĭcem*, devenit *-r-* în *purice*/*purec(e)*.

Etimologia noastră îşi găseste un sprijin neaşteptat în verbul derivat (reg.) *a* ***ciorici*** „a înveli casa cu scoarță de copac sau cu bucăți de lemn” (T. Pamfile, *Cerul şi podoabele lui*, 1915, 195, ap. MDA), verb cu înțeles diferit, care confirmă existența radicalului **ciōl-* „învelitoare”, provenit din substrat şi înrudit în plan i.-e. cu v.isl. *skjōl* „adăpost”. Etimologia eronată tc. *çarık* „opincă din piele” (din ŞIO, nepotriviri fonetice şi semantice dintre cele două cuvinte cu consonantism asemănător acceptată în MDA etc.) a fost respinsă corect în DELR, din cauza evidentei: tc. *çarık* şi rom. *cioarec(i)*.

CIOB. Etimologia turcească din DELR – tc. ***çöp*** „**pai**, **vrej**, **băț**, **gunoi**”, cf. ***kibrit çöpü*** „băț de chibrit” contrazice criteriul semantic, necesar pentru a justifica o etimologie verosimilă. În LR, 57, 2008, nr. 2, p. 121–124, am dat un număr imens de exemple pentru a demonstra un lucru elementar: cuvintele de bază care includ sensul de „ciob” aparțin fondului lexical străvechi din **toate** limbile vechi europene, cu excepția limbii maghiare. Maghiarii, ca popor migrator, au preluat cuvântul *cserép* „ciob” de la populația slavă sedentară pe care au asimilat-o cu începere din momentul aşezării lor pe teritoriul Ungariei. Din moment ce *cioburile* nu se împrumută de la vecini, tot astfel cuvintele de circulație generală cu sensul de *ciob* nu se împrumută din alte limbi, fie ele învecinate, fie mai îndepărtate. Sinonimul *hârb* a rămas totuşi în limba română ca urmare a asimilării vechilor slavi sedentarizați, cu care românii au conviețuit timp de secole pe acelaşi teritoriu. Este foarte puțin probabil ca *ciob* să fie un cuvânt turcic, deoarece sensurile vechiului termen turcic *čöp* sunt, după *Drevnetjurkskij slovar'* (DTS), p. 155: *Čöp* I – rus. „*osadok*; *ostatki*, *vyžimki*; *vytopki*; *musor*” [„drojdie (sedimentul vinului), rămăşițe, borhot (boasca/ boştina strugurilor tescuiți), impurități (ale uleiului), gunoi”]; II – *kusoček*; *nemnogo* [„bucățică, puțintel”]. Practic, cuvântul românesc ***ciob*** este comun doar cu albaneza: ***copë*** „bucată; bucată spartă etc. din ceva” (cf. alb. *copë pasqyre* „ciob de oglindă”). De altminteri, termenul turcesc autohton pentru *ciob* este *kırık* „bucată, frântură, spărtură, ciob” (cf. ***cam kırıkı*** „ciob de geam”), care n-a fost împrumutat în nicio limbă balcanică. ***Ciob*** este deci un element de substrat, de origine expresivă, aşa cum am arătat în LR, 50, 2001, nr. 3–4, p. 165–168, prin comparație cu alb. ***copë*** „fragment; bucată, bucată spartă, ciob” (vezi şi varianta mai rară ***ciop***^{2} a lui *ciob*, înregistrată în DGS, I, 2009, 250). Ipoteza influenței cumane, necesară pentru a explica evoluția de la **ciopu*, cf. alb. *copë*, la *ciob*, susținută în articolul nostru din 2008, considerăm că poate fi suficient de probabilă. Pentru

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

a elimina orice confuzie, precizăm că termenul cuman *čöp*, *čöbü* are numai două „sensuri etimologice”: „Überbleibsel” şi „Abfälle”, „rămăşiţă, deşeuri”, cf. K. Grønbech, *Komanisches Wörterbuch*, 1942, p. 76. Comentariul din DELR, II/1, p. 250: „în limba veche, noţiunea *ciob* era redată prin *hârb* sau prin *aşchie*” este nejustificat după părerea noastră. Dacă *hârb* este specific ariei nordice, aşa cum *ciob* este specific ariei sudice, nu este de mirare că în textele vechi din Ardeal şi din Moldova apare exclusiv cuvântul *hârb*. În schimb, este legitimă întrebarea: unde a fost găsită sintagma *„aşchie de oală/ blid/ sticlă/ oglindă (spartă)”*, dacă în fişierul-arhivă al DLR şi al ALR nu există o asemenea atestare? De unde provine această afirmaţie inedită? Cu atât mai mult cu cât prima atestare a lui *ciob* nu datează din anul 1855, cf. DELR. Cuvântul *ciob* este atestat, cel puţin până acum, mai întâi la Iordache Golescu, CLR, 7, f. 146/r, ms. 850, circa **1832**, şi apoi în *Vocabularul franţezo-românesc* de P. Poenar, F. Aaron şi G. Hill, tom. 2, **1841**, s.v. *tesson* (vezi şi numele satului *Ciobrău*, într-un document din Moldova, din anul **1671**, iunie 17, cf. N.A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, EA, 1963, s.v. *ciob*). Dacă acceptăm că *ciump* este un element de substrat, fiind înregistrat mai întâi în acelaşi *Vocabular* din 1841, s.v. *moignon*, nu vedem care ar fi motivul pentru ca *ciob* să nu poată fi şi el acceptat ca element de substrat, comun cu albaneza (cf. **ciop*a*tă**).

CIOCÂRT*I*. Iordache Golescu (ms. 850, CLR, 7, c. 1832, f. 142/r) glosează acest verb astfel: „***ciocârtesc* un lemn înseamnă că-l tai câte puţin pă la căpătâie, până îl scurtez dă tot**”. Dicţionarele româneşti îl înregistrează de obicei ca variantă a verbelor *ciopăţi*, *ciopârţi*, iar DA, ca variantă a cuvântului-titlu *a ciopârt*i, deşi forma cea mai uzitată este *a ciopârţi*, cf. *a împărţi*. (În realitate, varianta rară *a cio**pârt**i* provine din contaminarea între *ciocârt**i*** şi *cio**pârţ**i*.) În DELR, II/1, 263, se presupune: „var. cu *-c-*, posibil infl. de *cioc*[1]”, ceea ce este dificil din punct de vedere semantic. În opinia noastră, verbul *a ciocârti*, care este departe de a fi sinonim cu *a ciopârţi*, provine din contaminarea verbelor *a **ciopârţ**i* şi *a (*co-)*cârt**i***[3] < **(po)crăt**i***, acesta din urmă fiind împrumutat din scr. ***kratiti*** „a scurta”, cf. scr. ***pokratiti*** „a reduce, a scurta”, *prikratiti* „a scurta, a reteza, a ciunti”, *skratiti* „a scurta, a micşora”, cf. rus. сократить „a scurta, a micşora”. După toate aparenţele, împrumutul slav, contaminat ulterior, nu s-a mai păstrat ca atare în graiurile dacoromâne, din cauza concurenţei cu verbele **cârt*i[1] şi *cârt*i[2], precum şi din cauza suprapunerii semantice relative cu *a scurta* sau cu *a cârni*.

Familie: **Ciocârt*ău*** [cuvânt neînregistrat în DA sau MDA]. La Iordache Golescu (ms. 850, CLR, 7, c. 1832, f. 142/r), ***ciocârtău*** apare cu următoarea explicaţie: „**lemnul ce să taie în capul fusului**”, un sens care nu se regăseşte în alte dicţionare. Este evident că, din punct de vedere semantic, acest *ciocârtău* nu este identic cu *ciocâltău* „cui de lemn cu care se fixează jugul de proţapul carului”, deşi, conform DELR, acesta din urmă are o variantă *ciocârteu*, despre care se spune (*ibidem*) că

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

ar fi fost influențată de verbul *a ciocârti*. După toate aparențele, la I. Golescu, *ciocârtău* este un derivat al verbului *a ciocârti* (v. *supra*), cu sufixul *-ău*, cf. *a mestec*a, *mestecău*, şi nu o variantă a cuvântului *ciocâltău*.

Ciocârte*a*lă, ciocârt*i*re, ciocârtit*o*r, - o*a*re, Iordache Golescu, CLR, 7, *ibidem*, c. **1832**.

CIOPÂRȚ*I* apare la Iordache Golescu (ms. 850, CLR, 7, c. 1832, f. 143/v) sub următoarele forme: **a ciop*a*rte**, **a ciopărț*a***, **a ciopărț*i***.

CIOROVĂ*I* (**a se**) „a se certa”. Etimologia scr. *čavarijati* „a delira, (fig.) a flecări, a vorbi vrute şi nevrute”, dată ca probabilă în DELR, după A. Scriban, „Arhiva”, 1922, fusese deja respinsă în DA, I/II, fasc. 6, 1930, 466, pentru nepotrivirea sensurilor. Trebuie respinsă, adăugăm noi, în special din cauza diferențelor fonetice, pe care nicio metateză nu le poate justifica. Dacă ar fi fost consultat P. Skok, ERHSJ, p. 300–301, s-ar fi constatat că acest verb are o circulație restrânsă, regională, fiind localizat la Risan, în sudul Muntenegrului, oraş pe Coasta Dalmată. Atât scr. reg. *čavarijati* cât şi scr. literar *čavrljati* „a flecări” sunt discutate s.v. *čavka* „stăncuță”, toate cuvintele fiind considerate de origine onomatopeică. Singurul ajutor pe care îl putem primi din comparația cu limba sârbo-croată este dat de scr. *čavraka*, care înseamnă pe lângă „cioară” şi „admonestarea personalului feminin de serviciu”.

Soluția cea mai probabilă pentru *a se ciorovăi* este să observăm că verbul românesc este exclusiv reflexiv, ceea ce implică prezența a cel puțin două persoane care *se ciorovăiesc* „se ceartă tot timpul, îşi adresează mereu cuvinte urâte”. Cine a auzit chemările strigate de două *ciori*, una alteia, poate confirma de ce croncănitul celor două păsări sună foarte asemănător cu o ceartă între două persoane. Acesta este şi motivul pentru care verbul a *ciorăi*/ *cioro*i „a cârâi, a croncăni etc.” are sensul secundar (reg., în Hațeg) „a certa, a înjura, a adresa cuiva cuvinte urâte” cf. DA, I/II, 461. Verbul derivat *a se ciorovă*i provine dintr-o amplificare probabil expresivă a verbului *a **cioro**i*, care la rândul lui este derivat din *cioară*, *cioroi*. Aceeaşi amplificare, cu o secvență finală deocamdată insuficient lămurită, o regăsim la *a sporovă*i ← *a spori*[2] „a pălăvrăgi, a răspunde obraznic”, la *a şovăi*[2]/ ***şu**văi*[2] „a **şu**iera” şi la alte câteva verbe terminate în *-ovăi*/ *-ăvă*i: *dorovă*i „a deretica”, *năsăvă*i „a bate vergele pentru fixarea pereților” etc., rămase cu etimologia necunoscută.

CIOMP, CIUMP. Cu certitudine, este un element de substrat, de origine expresivă. Incert rămâne însă corespondentul albanez al lui *ciomp*/*ciump*. Soluția preferată în DELR: alb. *thumb* este criticabilă pentru nepotrivirile fonetice: în forma dialectală nearticulată *thump*, *p* este o inovație a dialectului tosc, fără relevanță pentru etimologia cuvântului albanez, ale cărui forme flexionare şi derivate au fără excepție un *b*, opus lui *p* din *ciomp, ciump, ciumpav* şi din derivatele sale româneşti citate în DELR. Întrucât unui *th* albanez îi corespunde în mod normal un *ț* sau un *s* românesc (cf. *thark – țarc*, *thep – țeapă*, *kurthë – cursă* etc.), corespondența

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

dintre *th-* albanez din *thumb* şi *ci-* românesc din *ciump* ar fi o excepţie unică şi izolată, ceea ce ridică un mare semn de întrebare asupra valabilităţii ipotezei înrudirii prin substrat dintre cele două cuvinte. Dacă respectăm legile fonetice cunoscute, vom observa că adevăratul corespondent al alb. *thumb* şi al diminutivului său *thumbëz*, de fapt al variantei contaminate ***thumbull*** (*thumb* + *sumbull* [cf. *sâmbure*] – Çabej, SE, I, 247) este rom. ***ţumbur****uş*, în care toate corespondenţele fonetice sunt normale. Din punct de vedere semantic există o **opoziţie** puternică între *ciomp, ciump* şi alb. *thumb*, variantele româneşti însemnând „bucată rămasă dintr-un membru al corpului sau dintr-un obiect, după ce i s-a tăiat (retezat, ciuntit) vârful; ciot; tulei al penelor”, în timp ce cuvântul albanez are sensul exact opus: *thumb* – „acul insectelor; ghimpe, spin; vârf ascuţit al obiectelor; strămurare; înţepătură, împunsătură etc.”. Cu sensul de „limbă a clopotului, sfârc etc.”, *thumb* se întâlneşte cu înţelesul secundar de „uvulă, omuşor” al rom. *ţumburuş*. Nepotrivirea **semantică** iese în evidenţă şi mai clar în cazul derivatelor *a ciumpăi*/ *ciumpăvi* „a tăia vârful, a trunchia, a amputa, a mutila, a rupe (de la vârf)”, care nu au nimic în comun cu alb. *thumboj* „a înţepa, a înfige acul (insecta); a împunge etc.”, ori în cazul cuvintelor compuse: alb. *tel* ***me thumba*** „sârmă **ghimpată**” care nu se poate compara cu *urechi* ***ciumpăvite*** „urechi retezate (scurtate) ale animalelor”. Etimologia aceasta aparţine unor lingvişti străini, impresionaţi de o vagă asemănare fonetică, aşa cum arăta Al. Philippide (OR, II, 707): „Apropierea între [rom. *cĭump* şi alb. *ϑump*, articulat *ϑumbi*] o dă cu îndoială Barić, si se pare că tot la alb. *ϑump* se gândeşte şi Treimer *Zeit.* când vorbeste de rom. *cĭump*, *pocĭump* 398, 400”. Niciun dicţionar (DA, SDLR, DEX etc.) nu citează această etimologie, care nu i-a putut convinge pe respectivii autori, cu excepţia lui Vl. Orel (AED, 481: rom. *ciump* – împrumut din alb. *thumb*!).

Corespondentele albaneze ale lui *ciomp, ciump* credem că sunt în primul rând ***cop****ë* „bucată, fragment, bucată tăiată, bucată rămasă după tăierea vârfului; ciopată, ciob” (vezi detalii la P. Boerescu, LR, 50, 2001, 168–170, 172–174) şi în subsidiar, dar fără o înrudire directă, ***cub***^{2} „(despre animale) berc, fără coadă; (despre grâu) fără ţepi”, ***cum****ër* „buturugă, butuc” şi ***cum****rak* „buturugă mică, ciot; bont, ciung” [precizări primite prin amabilitatea doamnei Cătălina Vătăşescu, cf. Gr. Brâncuş, VALR, 64]. Bineînţeles, varianta ***cio****mp* este mai apropiată fonetic de alb. ***cop****ë*, iar *ci****um****p*, de ***cu****b*, ***cum****ër* şi ***cum****rak*. Corespondenţa fonetică dintre rom. *ci-* [tş] şi alb. *c-* [ts] este bine verificată, cf, *ciob, ciopată* şi *copë*, *ciung* şi *cung*, de asemenea pentru cuvintele comune românei şi albanezei, având alte origini: *cergă* şi *cergë* etc. ***Ciompo*** „ciung” este echivalentul din dialectul veneţian al it. (toscan) *cionco* „tăiat, retezat, ciung”, cf. Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, 1867, p. 168 (online), s.v. *chiompo* (pronunziato come in toscano *ciompo*); [v. şi ven. *cavallo ciompo*/ *ciompin* „cal ciumpăvit (care şchiopătează din cauza unghiilor moi, la drum prea lung)”]. Rom. *ciump* devine şi mai interesant prin comparaţia cu

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

engl. *chump* „buturugă, scurtătură, butuc; capăt mai gros al unui obiect” (cf. Dincă, DERD 273, p. 82). Toate aceste exemple ne semnalează o comunitate de cuvinte expresive asemănătoare, existente atât în substratul comun cu albaneza (cu iradieri în limbile maghiară şi bulgară), în substratul italic şi, cu o coincidenţă surprinzătoare, într-un substrat probabil anterior englezei medii[3]. Vezi: rom. ***cip****ei* „ciomplei” – ***cim****pav* „ciumpav” – bg. ***čip*** „cârn” (cf. Mladenov, EPR, 686: bg. чип „cârn” < bază **qī-po-s* < rad. i.-e. *sq(h)eu̯-* „a tăia, a reteza, a despica etc.”, cu formantul *-po-*, *-pā* [v. şi Pokorny, IEW, 919, rad. **skĕi-p-*]?); rom. ***cio****mp* „bucată rămasă după amputare/ retezare” – alb. ***cop****ë* „bucată etc.” – ven. ***cio****mpo* „ciung”; rom. ***ciomp****lei*, ***ciomp****lenă* „ciomp, rădăcină a cozii” – magh. ***csömp****oly* „bulgăre, mănunchi, smoc [!]” (Tamás, EWUER, 222); rom. ***ciump*** „bucată rămasă după retezarea vârfului”, ***ciump****eu*, ***ciump****lei* „ciomplei” – alb. ***cub***, ***çup*** berc, fără coadă; fără ţepi – ***cum****rak* „buturuguţă, ciot” – engl. ***chump*** „scurtătură, butuc; capăt mai gros al unui obiect”; rom. ***cionc*** „ciung, şut, berc” (cf. magh. ***csonk****a* id.) – it. ***cionco*** „tăiat, retezat, ciung”; rom. ***ciung*** – alb. ***cung*** id. – calabr. ***ciunc****u* id. – engl. ***chuck***[4] „bucată de lemn” – engl. ***chunk*** „bucată groasă, halcă, ciozvârtă, scurtătură, butuc”. [Vezi şi relaţiile dintre *ciot* şi *ciont*[3], *ciut*[1] şi *ciunt* în raport cu cele discutate mai sus şi cu echivalentele lor din alte limbi]. O ciudăţenie: cuvântul *ciump* este atestat abia în anul 1841 (v. *infra*), în timp ce verbul derivat *a ciumpăvi* şi substantivul probabil derivat *pociumb* sunt atestate în DVL (*Anonymus Caransebesiensis*, ed. Gh. Chivu, 2008, nr. 687 şi nr. 3392), circa 1650.

PRIME ATESTĂRI, ANTEDATATE

Câmpina (toponim) 1633 – **1503** Wikipedia.

Ciump 1847 – **1841** *Vocabular franţezo-românesc* de P. Poenar, F. Aaron şi G. Hill, tom. 2, s.v. ***tesson***.

Următoarele cuvinte sunt atestate cel mai devreme, în acest stadiu al cercetării, în ***Condica limbii rumâneşti*** de **Iordache Golescu, circa 1832**[5] : **Litera к (C, che, chi), în vol. III, ms. românesc nr. 846 – BAR Litera ч (Ce, ci), în vol. VII, ms. românesc nr. 850 – BAR**.

[3] După Chambers (Barnhart) *Dictionary of Etymology*, 2004, s.v., engl. *to chop* „a tăia (carnea în bucăţi, cu satârul), a despica (lemne, cu toporul); a dăltui, a scobi etc.”, *to chop off* „a reteza”, *to chop up* „a tăia mărunt, a toca (carnea etc.)” provine din engl. m. *choppen*, probabil înrudit şi cu engl. m. *chappen* „a crăpa etc.”, verbe care nu se regăsesc în vechea engleză şi care sunt considerate de origine incertă. Evoluţia [k] > [č] în raport cu posibilele echivalente germanice – ol. m. *kappen*, v. dan. *kappe*, sued. *kap(p)a* „a tăia etc.” (rad. **käpp*?) – rămâne şi ea neexplicată.

[4] Engl. *chuck* este etimologizat în acelaşi dicţionar (v. *supra*, nota 2) ca variantă a subst. *chock* „buştean etc.” < v. fr. de nord *choque* < v. fr. *çoche* „block of wood – butuc”, înrudit cu v. fr. *souche* „buturugă, butuc” < gall. **tsukka*.

[5] Cuvintele citate au fost găsite în urma câtorva sondaje, fără să constituie un studiu sistematic al *Condicii* lui Golescu. Trimiterile se fac la fila manuscrisă, fără menţionarea repetată a numărului volumului. Cuvintele subliniate apar numai la Iordache Golescu, nefăcând parte din indicele de cuvinte-titlu şi de variante al DELR. Cuvintele aflate între paranteze drepte sunt atestate înainte de 1832, anul atribuit definitivării manuscrisului *Condicii* lui Iordache Golescu.

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

[**Ce*a*clă**] – **Cio*a*clă, ciocl*e*sc** (adj.), **ciocl*e*şte** (adv.) 142/v

[**Geampar*a*le** 1840 (MDA, Suciu, IT, II)] – **Ceampar*a***, **-*a*le** – „*nişte băşâcuţe, nişte teasuri dă alamă, ce le pun în degetele mâinilor*” 109/v

[**Ce*a*pă**] – **Cepăr*i*** 116/r

[**Ceapr*az***] – **Ceaprazăr*e*sc**, **ceaprazăr*e*şte**, **ceprăz*e*l**, **ceaprezăre*a*lă** 110/r

[**Ce*a*ră**] – **Ceru*i*t**, **ceruit*o*r**, **ceruit*u*ră** 110/v

[**Ceas*o*rnic**] – **Ceasornicăr*e*sc, ceasornicăr*i*e** 112/r

[**Cea*u*ş**] – **Ceauş*ă*l**, [**ceauş*ă*sc**], **ceauş*ă*şte**, **cea*u*ş-b*a*şă**, **ceauşo*a*ică**, **ceauşo*a*ie** 109/v

[**Cecmege*a*** 139 (var.)] – **Cicmege*a*** „Cuv. turc. *adică masa saracilor, cea cu o crăpătură în mijloc, pân care bagă banii în cutie*” – 125/v (a. 1832).

[**Cedru**] – (cu **ч**), „**c*e*dru** vez **ch*e*dru**” 123/v

[**Cefalic**] – **Cefalalg*ie*** 123/v

Cehre*a* – 123/v

[**Celeb*i*u**] – **Cilib*i*u**, **cilibil*i*c** „*adică haracterul cilibiului*” 126/r

[**Celednic**] – **Cel*e*tnic** 112/v

Cel*e*tnică – „*curvă dă cârciumă*” 114/r

[**Celibatar**] – 114/r

[**Cent**] – **Centesim*a*l, cent*i*mă** 114/r

[**Centaur**] – „**Cent*a*ur,** vez **chint*a*ur** şî **chentavr**” 114/r, 114/v;

„**Cint*a*ur**, vez **ţint*a*ur**” 131/v

Centi- – **Centigr*a*d**, **centigrad*a*t**, **centigr*a*m**, **centili*t*ră**, **centime*t*ru**, **centiste*r*u -ri** „*a suta parte din **stere**, să cercetez **stere***” [fr.], **cintia*r*u** [cf. *ar*] 114/r, 114/v

Centrif*u*g. **Centrip*e*t**. 114/r

C*e*ntru – **Antic*e*ntru** [1975!], **centr*a*l**, **centraliz*a***, **centralizare**, **centralizaţie**, **concentric**, **omocentric** 116/r

[**Cenzură**] – **C*e*nsor, censori*a*l**, **censur*a*bil**, [**cens*u*ră**] 114/r

[**Cerb**] – **Cerbo*a*ică**, **cerbo*a*ie**, **cerbul*e*ţ** 122/v

[**Cerber**] – „**C*e*rber** vez **ch*e*rber**” 118/r

[**Cerc**] – **Cercuit*o*r**, **cercul*e*ţ** 116/v, **cercu*i*t** 119/r

Cerc*a* – Cercag*i*u, **procerc*a***, **recerc*a***, **reîncerc*a*** 118/v

[**Cercet*a***] – **Cercet*a*re**, **cercetăt*o*r** 121/r, **necercet*a*t** 120/v

[**Cergă**] – **Cergul*i*ţă** 116/v

[**Cert*a***] – **Cert*a*t**, **necert*a*t**, **certul*i*ţă** 110/r; **procert*a***, **recert*a*** 111/r

[**Cerviş**] – **Cirvi*i*ş** „unt de măduvă” 132/v

[**Chiţ**] – „**Chiţă*i*** vez **chiţor*a*n**”, „**chiţc*a*n** vez **ghiţc*a*n**”, „**ghiţl*a*n** *ghiţlani îs... şoarecii cei mari*” 89/r

Chiul*a*f „*adică o închipuire dă căciulă*” 75/v

[**Cicăl*i***] – **Cicălici*o*s**, **cicăl*a*lnic**, **cicăl*e*tic** 126/r

Cicisb*e*u – 135/r

[**C*i*clu**] – **Cicl*i*c** 125/v

Cicr*i*c – „*vârtejul ce să pune pă la drumurile acele, pă unde nu e slobod a trece – a umbla cu cară – cu cal, ci numai pă jos [şî vârtej dă drum şî învârtitoare]*” 125/v

Cicričn*i*u – „*cel ce vindecă, leagă scrintiturile oaselor frânte, scrintite, dohtor de scrintituri*” 125/v [vezi Suciu, IT, 2, 240]. Lipseşte în DELR.

Cid, **cizi** (?!) – 135/r [*Le Cide*?]

[**Cil*i*c**] – „vez **Oţel**” 125/v

[**Cilindru**] – „**Cil*i*ndru** vez **Chil*i*ndru**” 125/v

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

[**Cimb*a*l**] – „vez **Chimb*a*l**” 125/v
Cimb*i*stră – 126/r;
Cimiş*i*r – „*un copăcel cu fructe mărunte*” 125/v, 126/r
[**Cină**] – **Cinăt*o*r**, **cinu*i***, **-*i*re**, **cinuit*o*r**, **necin*a*t** 126/v
[**Cinci**] – **Cinciuială** 131/v
Cingh*e*l – „vez **Cârlig**” 129/v
Cingh*i*stră vez **Ghevend*e*ică** 129/v
Ciob, **-uri** – „vez **Îrb**”; **ciobul*e*ț**, **ciobur*i*me** 146/r
[**Cioban**] – **Baş-ciob*a*n, ciob*a*n-baş** 145/v
Cioclov*i*nă – 141/v, 143/r
Ciocmăn*i* – 142/v
[**Ciocoi**] – **Ciocoa*i*că**, **ciocoi*e*şte** 142/r
[**Cioflingar**] – **Cioflengar**, **cioflengăre*a*să** 145/v
[**Ciohodar**] – **Ciohodar-başa** 145/v
[**Ciolac**] – **Ciol*a*v**, **ciolăv*i*** 143/r
[**Cioltar**] – **Cioltăr*a*ş**, **cioltăr*i*me**(?) 142/v
[**Ciomag**] – **Ciomăg*a*ş**, **ciomăge*a*lă**, **ciomăg*i*re**, **ciomăg*i*t**, **-*i*tă** 143/v
[**Ciondăn*i***] – **Cio*a*ndră**, **ci*o*ndră** „vez **gâlce*a*vă**” 142/v;
Ciondrăn*i*, **ciondrăne*a*lă**, **ciondrănit*o*r**, **ciondrănit*u*ră**, **d’a ciondrăn*i*tele** 143/v
[**Ciont^{3}**] – **Necionti*t*** 142/v
[**Ciopată**] – **Ciocârt*i***, **ciocârt*ă*u, ciocârtitu*r*ă** 142/v [vezi *supra*, la *Etimologii*]
[**Ciopată**] – **Ciop*a*rte** [vb.], **ciopărț*a***, **ciopărț*i*** 143/v
[**Ciopl*i***] – **Ciopl*a*ş**$^{(1,2?)}$, **ciopl*a*tic**, **cioplicio*a*să** 144/v
[**Ciorbă**] – **Ciorbal*â*c** 145/r; **ciorbul*i*ță** 145/v
Ciorchină – „**Ciorch*i*ne** *îs aţele viţei dă care atârnă broboanele strugurelui*” **ciorchin*a*ş**, **ciorchin*i*me**(?) 144/v
Ciord*i* – **Ciorde*a*lă**, **ciord*i*t**, **ciordit*o*r** 144/v; **Ciorde*a*lă**, **ciord*i*re**, **ciordicio*s***, **ciord*a*lnic**, **ciord*e*tic** 146/r
Ci*o*rnă – 146/r
Ciorovă*i* – „**se ciorovăi*e*sc, ciorovăit*o*r**, **-o*a*re**, **ciorovă*i*t**, **-*i*tă**, **-*i*ți**, **-*i*te**, **ciorovă*i*re**, **ciorovăit*u*ră**, **ciorovăici*o*s**, **-o*a*să**, **d’a ciorovă*i*tele**, **pă ciorovă*i*te**” 145/r
[**Circompol*a*r**, **circonfl*e*x**, **circonscr*i*pție**] 133/v
[**Circul*a***] – 125/v
Circul*a*r 118/r, 133/r
„**Cir*i*ş** vez **cir**” [etimologie populară?] 132/v
Cisalp*i*n – 133/r
[**Cislă**] – **Cisluia*l*ă**, **cislul*i*ță** 134/r
[**Cit*a***] – **Cit*a*re**, **necit*a*tă** 133/v
[**Cit*i***] – **Recit*i*** 133/v
[**Ciucure**] – **Ciucur*a*ş** 136/r
[**Ciung**] – **Ciungărit*u*ră**, **ciunge*a*lă**, **ciungit*u*ră** 137/v, **ciungiam*i*u** 138/r
[**Ciunt**] – **Ciont*ez***, **cionte*a*lă**, **ciont-b*o*nt**, **ciont*i*re** 143/v; **ciontit*u*ră**, **ciont*â*c**, **ciont*a*lnic**, **ciont*a*tic**, **necionti*t*** 144/r
[**Civil**] – **Civilit*a*te**, **civiliz*a***, **civilizat**, **civilizat*o*r**, **civiliz*a*ție**, **neciviliz*a*t**, **neciviliz*a*ție** 124/r; **inciv*i*l** „*necioplit*” 123/v
[**Civ*i*t**] – 124/r
[**Cizmă**] – **Cizmăr*e*sc**, **cizmăr*i*e**, **cizmăr*i*ță**, **cizmul*i*ță** 124/v

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

BIBLIOGRAFIE
(neinclusă în DELR II/1, *Ca – Cizmă*)

Boerescu, ERC = Pârvu Boerescu, *Etimologii româneşti controversate. Ipoteze şi soluţii*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2017.

Boerio, DDV = Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia, 1867 (online).

Cejtlin et *al.*, SSS = Р.М. Цейтли, Р. Вечерки, Э. Благовой (red.), *Старославянский Словарь (по рукописям X-XI веков)*, Славянский Институт Академии Наук Чешкой Республики, Институт Славяноведения и Балканистики Российской Академии Наук, Moscova, „Русский язык”, 1994.

DÉHF = J. Dubois, H. Mitterand, A. Dauzat, *Dictionnaire étymologique et historique du français*, Larousse, [1994].

DELR, II/1 = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, acad. Marius Sala, M.c.A.R. Andrei Avram (coordonatori), Prof. univ. dr. Cristian Moroianu (responsabil de volum), Iulia Barbu, V. Celac, Şt. Colceriu, Doina Doroftei, I. Giurgea, Iulia Mărgărit, D. Mihăescu, Carmen Mîrzea-Vasile, Mihaela-Mariana Morcov, Cr. Moroianu, Raluca Mihaela Nedea, Anabella Niculescu-Gorpin, Gabriela Stoica, Gabriela Şerban, Monica Vasileanu, Laura Vasiliu, Dana-Mihaela Zamfir (redactori), I. Giurgea, Iulia Mărgărit, Cr. Moroianu, Dana-Mihaela Zamfir (comisia de revizie), *Dicţionarul etimologic al limbii române* (DELR), Vol. II, *Litera C*, partea 1, *Ca – Cizmă*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2015.

DEXI = Eugenia Dima (coordonator ştiinţific), *Dicţionar explicativ ilustrat al limbii române*, [Chişinău], Editura Arc & Gunivas, 2007.

Dincă, DERD = Petru Dincă, *Dicţionar etimologic român.* I. *Cuvintele de origine dacă*, Ploieşti, Editura Premier, 2011.

DTS = Rossijskaja Akademija Nauk, Institut Vostočnyh Rukopisej, *Древнетюркский словарь*. Редакторы В.М. Наделяев, Д.М. Насилов, Э.Р. Тенишев, А.М. Щербак. Л.: «Наука», Ленинградское отделение. 1969.

DU–R = *Dicţionar ucrainean-român* [red. G. Cocotailo], Bucureşti Editura Didactică şi Pedagogică, Cernăuţi, Editura Alexandru cel Bun, [1996 (1964)].

Golescu, *Condica* = Iordache Golescu, *Condica limbii rumâneşti*, 7 vol. ms. circa 1832: Litera к (C, che, chi), în vol. III, ms. românesc nr. 846 – BAR Litera ч (Ce, ci), în vol. VII, ms. românesc nr. 850 – BAR.

Grønbech, KW = K. Grønbech, *Komanisches Wörterbuch*. *Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus*, Køpenhagen, Einar Munsgaard, 1942.

Iliescu, 1986 = Maria Iliescu, *Rumänisch-friaulische Substratwörter*, în Günter Holtus/ Edgar Radtke (Hrsg.), *Rumänistik in der Discussion. Sprache, Literatur und Geschichte*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1986, p. 70–73.

Liddel – Scott = H.G. Liddel, R. Scott [et alii], *A Greek-English Lexicon*, Oxford, Clarendon Press.

MDA = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, *Micul dicţionar academic*, 4 vol., Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2001–2003.

Meyer, *Ngr. St.* = Gustav Meyer, *Neugriechische Studien*, I–IV, Wien, F. Tempsky, 1894–1895.

Mladenov, EPR = Стефанъ Младеновъ, *Етимологически и правописенъ речникъ на българския книжовенъ езикъ*, София, [1941].

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)

Pokorny, IEW = Julius Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Band I–II, Bern und München, 1965.
TLL = *Thesaurus linguae latinae*, editus auctoritate et consilio academiarum quinque Germanicarum Berolinensis, Gottingensis, Lipsiensis, Monacensis, Vindobonensis. Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, 1900–[2015], 11 vol. (*A – Recido*) etc. Ediție electronică şi online: Bayerische Akademie der Wissenschaften, München, De Gruyter, 2008–.
Toma, 2015 = Ion Toma, *101 nume de locuri*, Bucureşti, Humanitas, 2010.
Topciu R., L.–Melonashi = Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu, *Dicționar albanez-român/ Fjalor shqip-rumanisht*, [Iaşi], Polirom, 2003.
Trubačev, ESSJA = *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, под редакций О.Н. Трубачева. В. 4. Москва. 1977 (В. 1–38, 1974–2014).

SUPPLEMENTS AND COMMENTARIES FOR THE *DELR*, II/1 (*Ca – Cizmă*)

(Abstract)

This paper proposes newly improved etymological solutions for the Romanian words listed below, including some of those presented as "unknown/uncertain etymology" in the DELR, II/1 (*Ca – Cizmă*), while also adding the necessary descriptions: *cacadâr, cafti, caftan*[3]*, căftăni*[2]*, calic, caltaboş, catrință, căciulă, căpăra, scăpăra*[2]*, căţel*[2]*, căţel*[3]*, câlbaş, câmpină, cârnat, cârtafoi, cârţar. cârță*[2]*, cârțâban, cât, câță, chihlimbar, chiul, cicăli, cincăi*[1]*, cincăi*[2]*, cinteză, cioară, cioarec, ciob, ciocârti, ciocârtău, ciopârți, ciorovăi, ciomp, ciump*.

Cuvinte-cheie: DELR: *Dicționarul etimologic al limbii române*; etimologie necunoscută, etimologie nesigură, antedatări.

Keywords: DELR: *The Etymological Dictionary of the Romanian Language*; unknown etymology, uncertain etymology, foredated words.

Bucureşti, Şoseaua Iancului nr. 10, apart. 40
pczboerescu@yahoo.com

BDD-A29399 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 22:16:36 UTC)